

1

קִדְשָׁךְ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ אֶת־עַמְּךָ
 אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
 נָתַתָּה לָּנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינוּ
 אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ: ׀ שְׁלִישִׁי הַיּוֹם
 הַזֶּה יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ מְצֹדָה לַעֲשׂוֹת אֶת־
 הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים
 וְשִׁמְרָתָם וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ

שְׁמֵיךָ וּבִרְכָה יְיָ עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
 וְיִת אֲרַעָא דִּי יְהִבְתָּ לָּנָא בְּמֵא דִּי
 קִימְתָא לְאַבְהֶתְנָא אֲרַע עֲבָדָא
 חֶלֶב וְדָבָשׁ: טו יוֹמָא הָרִינ׳ י״
 אֲלֵהָךְ מְפַקְדָה לְמַעַבְדָּה יְיָ קִימְתָא
 הָאֲרִינ׳ וְיִת דִּיעָא וְתַטְר וְתַעַבְדָּה

יְתִהוֹן בְּכָל
 יוֹ יְיָ י״ חֲטָו
 לָךְ לְאַלְתָּה וְלֵךְ
 קְדָמוֹדֵי וְלִמָּו

הַיּוֹם (טו) הַשָּׁנָה
 וְהָאֲמִירָךְ. ה
 שְׂבוּא לְשׁוֹן הַי
 הַנֶּכֶד לְהַיּוֹת
 הַחֶרֶץ לְהַיּוֹת
 וְהוּא לְשׁוֹן ת

שְׁעֵי נִסְחָאוֹת • תּוֹכ
 וְיִשְׁתַּבְּחוּ וְיִתְפַּאֲרוּ
 אֲתָה בְּחַרְתָּ צִהַר
 וְכַתֵּב הַדְּבָרִי דו
 יוֹמָר מוֹכְרָת, כִּי
 וּבְדַפּוֹס הָרִאשׁוֹן
 יִשְׁתַּבְּחוּ כְמוֹ הַי
 יִשְׁתַּבְּחוּ עַכְ"ל,

דוֹקָא אֵלֶּה
 י״ז. אֵת הַי
 הַי
 (כְּתוּבוֹת ק"י
 לו אֵלֶּה ע"י
 דוֹקָא פִּירוּשׁ
 שְׂעֵדִינ׳ הַיּוֹ
 שְׂבוּא מְקוּדָה
 צִבִּיא, וְכַמוֹ
 וּמַעַתָּה אִין
 הַי לְהַיּוֹת ל
 לְאַלְהִים, עוֹ
 הַאֲזִינוּ שְׂשֵׁל
 שְׂאִין כֵּן אֲרִי

צב) כְּלוֹמַר שֶׁ
 יִאֲמִירוּ אֵת הַי.

רש"י

לקט בהיר

קִדְשָׁךְ. עֲשִׂינוּ מִה שְׁגִירָת עֲלֵינוּ (טו) עֲשֵׂה אֲתָה מִה
 שְׂעֵלֶיךָ לַעֲשׂוֹת שְׂמִירָת (ויק כ"ג) אִם בְּחַקוֹתֵי תִלְכוּ
 וְגו' וְנַחְתִּי גְשָׁמִיכֶם בְּעַחֶס (סג - סד): אֲשֶׁר נָתַתָּה
 לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְוֹתֵינוּ. לַחַת (לנו) (טו)
 (וקיימת) אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ: (טו) הַיּוֹם הַזֶּה הַי
 אֱלֹהֶיךָ מְצֹדָה. כָּל יוֹם יִהְיֶה צְעִינֶיךָ חֲדָשִׁים (טו)
 כְּאִילוֹ צוֹ צִוּוֹת לְעֵינֶיךָ עֲלֵיהֶם (מג): וְשִׁמְרָתָם
 וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם. בַּת קוֹל מְצַרְחָתוֹ הַבְּחַת צְכוּרִים

וְיִמְחָקֵי אֵת אֲחֵרִים כְּמוֹ שְׂמִירָת (י"ד. כ"ו) וְשִׁמְחָת אֲתָה
 וְצִינֶיךָ: (מז) ר"ל לֹא הַקְּדִים הוֹדִיּוּ לַחֲפֵלָה, עַל דֶּךְ מִה
 שְׂמִירָת הַנְּבִיא (מִלְּאֲכִי ג' י) הַנְּבִיאֵי אֵת כָּל הַמַּעֲשֶׂה וְגו'
 וְנַחְנוּנֵי נֹא צוּחָת וְגו' אִם לֹא אֲפַחְתָּ לְכֶסֶם אֵת אֲרוּצוֹת הַשָּׁמַיִם
 וְהַרְיָקוֹתֵי לְכֶסֶם בְּרַכָּה עַד בְּלֵי דִי, הַרִי שְׂמוֹתָ לְחַמּוֹן וְלַחֲבוּעַ
 מֵאֵת הַקְּבִיעָה בְּצוֹת הַמַּחֲנוֹת - וְכַתֵּב הַר"מ בְּמוֹ"ל צִפִּי
 הַמַּשְׁנִיּוֹת מַעֲשֶׂה שֵׁנִי הַי י"ג ו"ל, וְהַי הַדְּרָשׁ שְׂבוּא דוֹרֶשׁ
 בְּכַאֲן זו הַפְּרָשָׁה מֵלֶה בְּמִלָּה אִין רְלוּנוֹ שְׂמִירָת אֲדָם זֶה בְּשַׁעַת
 הוֹדִיּוּ אֲבָל יוֹדִיעֵנוּ בְּכַאֲן עַל דֶּךְ הַפִּי עֲנִינֵי זֹאת הַפְּרָשָׁה

אֲבָל בְּשַׁעַת הַקְּרִיאָה אִינוּ קוֹרֵא אֵלֶּה הַפְּרָשָׁה בְּשׁוֹנָה כְּמוֹ שְׂמִירָת עַל יְדֵי הַנְּבִיא וְהַי מְבוֹאֵר מֵאֹד עַכְ"ל: (מז) הוֹסִיף לוֹמַר
 לַחַת לָנוּ הַחֶסֶד מִן הַכְּחוּב וְהַמּוֹבָן, שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע הַקְּבִיעָה שְׂמִירָת לָנוּ כְּבָר, אֵלֶּה נִשְׁבַּע לַחַת לָנוּ שִׁתֵּן לָנוּ, וְעוֹד הוֹסִיף חִיבַת וְקִימַת
 כְּדִי לַחֲלֹק כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְוֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ, שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לְהֵסֵךְ לָנוּ אֶרֶץ זָבֶת וְגו', שֶׁהַרִי לֹא נִשְׁבַּע כֵּן לְאַבְרָהָם אִו
 לִיִּזְחָק אִו לִיעֲקֹב אֵלֶּה לַחַת אֵת אֶרֶץ כְּנַעַן כְּמוֹ שֶׁהִיא, אֵלֶּה הַפִּי שְׂמִירָת אֲוֹתוֹ הָאֲדָמָה שְׂמִירָת לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ מִבְּרַךְ אֲוֹתָהּ
 שְׂמִירָת אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ, וְכֵן פִּירֶשָׁה רַבְצִ"ע ז"ל, וּבְקִרְבָּת סְפָרִים וְכֵן בְּדַפּוֹס הָרִאשׁוֹן לִיִּזְחָק לְחִיבַת וְקִימַת, וּלְפִי"ז אֵה"י
 יִהְיֶה מְקוּשֶׁר אֶרֶץ זָבֶת וְגו' לְאוֹמְרוֹ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַחַת, וְאַבְוֹתֵינוּ יִהְיֶה יוֹצֵאֵי מִצְרַיִם לֹא אֲבָרָהֶם יִזְחָק וְיַעֲקֹב, שְׂמִירָת (שְׂמוֹת
 ג' י"ז) אֵלֶּה אֲתַחֶסֶם מַעֲנֵי מִצְרַיִם וְגו' אֵל אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ, וְאַח"כ צִפִּי וְאַרְאֵל (ו' ו') כְּתִיב "לִכְן" אֲמֹר לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל וְהוּא
 הַשְּׂבוּעָה, וְיִהְיֶה פִי הַכְּחוּב שְׂמִירָת נִשְׁבַּעְתָּ לַחַת אֶרֶץ זָבֶת וְגו' כֵּן מְקִיִּים אֲוֹתָהּ, וְכֵן פִּירֶשָׁה הַסְּפֹרוֹנוֹ, אֵךְ זֶה קֶשֶׁה קֶלֶת שְׂבָח
 צְעִנָּה וְנַחֲצִיעָה שְׂקִיִּים הַמַּחֲנוֹת, וְלֹא בְּצִבִּיל הַשְּׂבוּעָה, וְאַם מִלֵּךְ הַשְּׂבוּעָה כְּרִיךְ לִיתֵן צִלָּה מַחֲנוֹת: (מח) מִדְּאֲמַר אֵת הַחֲקִים
 הָאֵלֶּה וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים הַרִי הַשְּׂמִירָת מִכָּל הַמַּחֲנוֹת אִו מִכָּל הַתּוֹרָה שְׂכַר נִטְוֹו עֲלֵיהֶם, אֵלֶּה וְדִאֵי מְדַבֵּר לְלוּמְדֵי תּוֹרָה שְׂכַל

אור החיים

זְמַן צִוּוֹת דְּבָרִים שְׂאִינֶם בְּקוֹס עֲשֵׂה אֵלֶּה לְאַחַר זְמַן
 כְּאוֹתוֹ הַמְּאֹרִים צְפָרָשָׁה זֹאת צְכוּרִים וּמַעֲשָׂרוֹת
 שְׂאִינֶם נוֹהֲגִים אֵלֶּה בְּאֶרֶץ, וְזוֹה הַי אֲוֹתֶם הַגִּם שֶׁלֹּא
 הִיב זְמַנֶּם מַעֲשֶׂה כְּדִי לְלַמּוֹד אֲוֹתֶם וּלְקַבֵּל שְׂכַר עַל
 קְבִלְתֶּם, וְאֲמַר לְכֶם מִשֶׁה כִּי הֵן הַיּוֹם מִלּוֹךְ אֲוֹתֶם
 לַעֲשׂוֹת הַחֲוִקִים הָאֵלֶּה שֶׁהֶם צְכוּרִים וּמַעֲשָׂרוֹת שְׂעֵד
 הַיּוֹם נִלְטוּו לְלַמּוֹד דִּינֵיהֶם לְבַד וְהַיּוֹם הַזֶּה מִלּוֹךְ
 אֲוֹתֶם לַעֲשׂוֹת כִּי הַגִּיעוּ לְאֶרֶץ, וְחִיבַת הַיּוֹם לְאוֹ

וְצִוּוֹת, וְזוֹה יִדְוִק פִּירוּשֵׁינוּ שְׂעַל צִוּוֹג הַנְּשִׁמוֹת הוּא
 לוֹמַר, וְכַנְּגַד מֵאֲמַר אֵת הַשָּׁמַיִם אֲמַר וְאֵת הָאֲדָמָה
 שְׂבוּא צְרַכַת הַמּוֹזֵן וְכַוּן:

טו. הַיּוֹם הַזֶּה וְגו'. וְכִי הַיּוֹם הוּא מִלּוֹךְ וְהֵלֵךְ
 כְּבָר לֹכֵה צְבָר סִינֵי, וְרַש"י ז"ל פִּירוּשׁ
 כָּל יוֹם יִהְיֶה צְעִינֶיךָ חֲדָשִׁים, וְנִרְאֶה שְׂכוּנַת הַכְּחוּב
 הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי שְׂכַל הַתּוֹרָה לֹכֵה אֲוֹתָהּ הַי
 צְבָר סִינֵי צִוּוֹת דְּבָרִים שֵׁשׁ צְהֶם קוֹס עֲשֵׂה בְּאוֹתוֹ

וּמְשַׁפְּטֵיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקִלּוֹ: יי וַיְהִי הָאָמִירָה הַיּוֹם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה בְּאֲשֶׁר דִּבְרַתְךָ וְלִשְׁמֹר כְּלִמְצוֹתַי: יי וְלִתְתִּיךָ עֲלֵיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר

וְדִינֵהוּ וְיִקְבְּלָא בְּמִימְרָה: יי וַיִּי קִטְבָּהּ יוֹמָא דִּין לְמַהוּי לָהּ לְעַם חֲבִיב בְּמָא דִּי מְלִיץ לָהּ וְלִמְשַׁר כְּדֵי פְקוּדוּהִי: יי וְלִמְתַּנְּהָ עֲלֵיָהּ עַל כְּדֵי עֲמִמָּא דִּי עֵבֶר לְחִשְׁבָּהּ

לקט בהיר

רש"י

לסגרת הדברי דוד שכתבי יד אלו וכן דפוס הראשון נעמק ממהדורה קמא שחמסר שם דרך הב', והעיקר כמהדורה

פועלי און: (יח) כאשר דבר לך. והייתם לי סגולה (שמות י"ט ה'): (יט) ולהיותך עם קדוש וגו' כאשר

אור החיים

הס דינים שמסר לשפוט ציון איש וציון רעהו, ולשמוע בקולו זה תלמוד תורה, ודקדק לומר בקולו^(י) על דרך אומנם ז"ל (במד"ר י"ד ד') ו"ל מנין לשמוע מפי קטן וכו' כשמוע מפי הגבורה דכתיב (לעיל ט"ז ה') אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך^(י), וטעם שזיה על עסק החורה באחרונה^(י), להעיר שהגם שהשיג אדם לדעת כל האמור וקיימו אף על פי כן לא יאמר מה לי לתלמוד תורה אם לדעת מה יעשה ישראל הנה ידעתי וקיימתי כל דברי ה' אלא אף על פי כן חייב הכתוב לתלמוד תורה, והוא אומרו אחר כל מה שחייב לעשות ולשמוע בקולו כי מצות תלמוד תורה היא מצוה בפני עצמה שאין זמן ליפטר ממנה עד יום מותו דכתיב (במדבר י"ט י"ד) זאת החורה אדם כי ימות באהל:

דכתיב (שמות י"ט ה') והייתם לי סגולה מכל העמים^(י), או ירצה שהגם שיהיה זמן שיכעיסו ישראל את הבורה אף על פי כן לא ימיר אותם באומה אחרת^(י), ואומרו כאשר דבר^(י), כאומרים ז"ל (ברכות ז') בפסוק (שמות ל"ג ט"ז) ונפלינו אני ועמך שזיקש משה מה' שלא ישרה שכנתו על האומות, ופירשנוהו במקומו (חפ"ז ה') שהכוונה היא הגם שתכשיר מעשיה אומה מאומות וישראל עוברי רגוו, והסכים ה' ודיבר לעשות כדברי משה^(י):

יח. וד' האמירך וגו'. אומרו להיות לו לעם סגולה^(י), שהגם שחבא אומה אחרת ותטיב מעשיה ותשדל להדבק בשכינה לא ישיגו מדרגת ישראל, וצחינה זו תקרא סגולה^(י) וזו היא גדולתם, ואומרו כאשר דבר לך, כמעשה הר סיני

וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתַי. יש להעיר בדבר הלא דבר זה הוא מתנאי הכבוד שרשם כמעשה ישראל לה' כמו שכתוב בפסוק את ה' האמרת ומה מקום להזכירו בדברים שמה' לישראל^(י), ואולי כי תפארת ישראל היא מה שהעלה ורומם אותם בנת להם כל המצות, מה שלא עשה כן לראשונים שהגם שנתן מצותיו יחברך לאדם ולנח ולהאבות לא נתן אלא צ' ג' גרגרים אבל לישראל נתן שמירת כל מצותיו יחברך, ויש לך לדעת כי כל המצות אינם אלא שמירה מהתיעוב ומלכלוך הנפש ובהשלמת

אור בהיר

גד) ולא אמר לשמוע אליו. גב) ודורש עו"ה (אם שמוע) יהיה מאזיה שיהיה אפילו קטן, נחשב כאילו (תשמע בקול ה' חלקיך) ממש. ג) הלא בזה צריך להתחיל, שכל תורה איך יודע מה יעשה ישראל. בא) ולמה לא די לומר להיות לו לעם, הלא לפי רש"י ז"ל וכן לרמב"ן ז"ל שפירשו סגולה חניב ונחמד, זאת נשמע מאחר שחברנו לנו להיות לו לעם אפילו בלא חיבת סגולה. גב) שפי' חיבת סגולה דבר המועיל בלי טעם, כמו שעושים סגולה לחולה ונתרפא ממנו הגם שאין טעם לדבר. ג) פי' לדרכיו מדויק מה שאמר הכתוב שם צפ' יתרו מכל העמים, שסגולתינו הוא שיש בנו מה שאין בכל העמים. גד) חו היא הסגולה. ד) והיכן דיבר זאת שהגם שיכעיסו לא ימיר אותם, הלא שם צפ' יתרו כתיב אם שמוע תשמעו בקולי דוקא או והייתם וגו'. ד) ודוקא או שהיתה שעת רגון, אבל מקודם לא היתה לנו הכטחה זאת. ד) פי' ישראל קבלו על עצמן לשמור, והיאך

וְלִשְׁמֹעַ וְלִרְבוּ קָדָם יי אֲלֵהֶן א וּפְקִיד מִשְׁדּוּ עָמָא קְמִימָו

דבר. והייתם לי כל המצוה.

עמיד ולא עמה ל אומר בלשון רבים

שמירת המצוה לכלוק^(י), צ' יי המצוה, כי לא לשמור לא יוד ואם תשיג לח ואמר כאן כי ירצה על דרך י דבר רע, ואמר ניזוקין, והוא ישמור^(י) כל ה הגם היותו צו ז"ל (סוטה י"ז) לאכול מפירות מצות שתלויות לומר להם רנ ולשמור כל מ היום פירוש י

ספר

פנים יפות

השלם

על התורה

והוא חלק שלישי מספר

הפלאה

למרנא ורבנא, רבן של כל בני הגולה, הגאון האמיתי, אור עולם, אביר
הרועים, מאור הגולה, בוצינא קדישא, החסיד המפורסם, קדוש ישראל
רבינו **פינחס הלוי איש הורוויץ** זצלה"ה
אשר שפמ את ישראל והרכיץ תורה לתלמידים
בק"ק וויטקוב ולעחוויץ ופראנקפורט דמיין
מחבר ספרי **הפלאה** על מסכתות הש"ס וחידושי שו"ע, ספר כתובה
על מס' כתובות, וספר המקנה על מס' קדושין, שבת אחים ונתיבות
לשבת על אבן העזר, ושו"ת גבעת פנחס, ועוד חיבורים יקרים

חלק חמישי

ספר דברים

יוצא לאור בהוצאה חדשה מתוקנת ומבוארת
בעיה"ק ירושלים תובכ"א
שנת תשע"ו לפ"ק
(התוארים הם מנוסח ההסכמות)

וכבר כתבנו (בס"פ בא, ובפ' ואתחנן ד, ה, ועוד)¹² בפסוק מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמו, יט). ששם ישראל מורה על תלמידי חכמים, וחוקים הם דברים שאינם מובנים, ומשפטים הם המובנים בטעמים. ואי אפשר לעלות במעלות התורה הנשגבה, עד שנולדו לו ספיקות וקושיות ועיין בהם, ואז יהוננהו ה' להבינו כמשפטו. ואם עוד יעסוק בה ימצאהו ה' גם בזה חוקים, כדי שיבוא למעלה עליונה מזה, וכן לעולם.

והיינו דכתיב ונתתי לך מהלכים, שהולך מעולם לעולם. והם שמים וארץ החדשים. וזהו שאמר [היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות] את החוקים האלה ואת המשפטים, שעל ידי החוקים והמשפטים מתחדשים אצלו בכל יום.

והנה אמרו חז"ל (ברכות נה), בכל לבבך (ואתחנן ג, ה), בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע. ועוד אמרו חז"ל (תחומא תקת ו), זאת חוקת התורה, שהיצר הרע משיב עליהם. הרי כשעולה על ידי שנולדו לו ספיקות כמו שכתבנו שזה נקרא חוקים עד שיבוא להבינו כמשפט, נקרא בכל לבבך, בשני יצריך, שנתערב בו [היצר הרע] להשיב

עליהם. וכשבא לבחינת משפט נקרא בכל נפשך, שהוא מנותח הנפש.

והיינו דאמר ושמרת ועשית אותם, שתשמור ותעיין בהם,¹³ ואחר כך תעשה אותם ותנוח דעתך, וזהו שאמר בכל לבבך ובכל נפשך.

7 (וייט) את ה' האמרת היום וגו' [וה' → האמירך וגו']¹⁴. אמרו חז"ל

(ברכות ו), אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שמע ישראל (ואתחנן ג, ד), ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, מי כעמך ישראל (דה"א ז, כא).¹⁵ פירש בערוך ערך אמר, ענין ציור וכתיבה.¹⁶

נראה דקאי על מצות תפילין, שישראל מצוינים בהם לקבל אלהותו. (כמ"ש בחיקונים)

[כמו שפרשנו בתהלים] (מט, כא) אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו, יקר אלו התפילין, כמו שאמרו חז"ל (מגילה טו): יקר אלו התפילין שנאמר (להלן בת, י) כי שם ה' נקרא עליך, והכוונה לקבל על עצמו אלהותו יתברך, ואשר לא שם לבו לזה המה כרסן לבהמה. וזהו שאמר להיות לך לאלהים.

ומנין שהתפילין עוז הם לישראל, דכתיב (להלן כח, י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב חייה בר אבין, הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו. אמר ליה, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ומי משתבח קודשא בריך הוא בשבחייהו דישראל. אין, דכתיב את ה' האמרת היום, וכתיב וה' האמירך היום, אמר להם הקב"ה לישראל, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. פח "על הגס ועל האימרא (שבת קה), פירש רב האי. על האימרא, על הציור, כלומר שמצייר בבגד כשהוא אורגו כמין אותיות, שנמצא כמו כותב. וכן פירושו בריש תגיגה (ג.) את ה' האמרת חטיבה אחת בעולם, ציור אחד בעולם, כלומר דבר הניכר שאין כמותו.

באורייתא, ועל דא כתיב כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני וגו', עשיתי לא כתיב אלא עושה, דעביד חדיר מאינון חדושין ורזון דאורייתא. פד עיין גם בפ' האינון (לב, ב), ובפ' בשלח (טו, כג). פה כדרך שאמרו בקדושין (לו), אשר תשמרון, זו משנה, לעשות, זו מעשה. ופרש"י, תשמרון זו משנה, שמביאה לידי מעשה, דכתיב תשמרון לעשות. פו "את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמור חוקיו ומצוותיו ומשפטיו ולשמוע בקולו, וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כאשר דיבר לך ולשמור כל מצוותיו, ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיותך עם קדוש לה' אלהיך כאשר דיבר. פז "אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רבי יצחק, מנין שהקב"ה מניח תפילין, שנאמר (ישעיה סב, ח) נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, בימינו זו תורה, שנאמר (ברכה לג, ב) מימינו אש דת למו, ובזרוע עוזו אלו תפילין, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן,

ועל ידי זה תזכה ללכת ממדרגה למדרגה למעלה למעלה.^ט כמו שאמרו במשנה (ברכות יג) מפני מה קדמה [פרשת] שמע לזוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו [עול] מלכות שמים תחילה ואחר כך עול מצוות. והוא על ידי קיום החוקים ומשפטים, כמו שכתבנו בסמוך (פסוק טז).^ז עד שזוכה למעלת רוח הקודש,^ח שהיא קרובה למעלת הנביאים, כמו שכתב בשלחן ערוך אורח חיים סימן צ"ח סעיף א'.

ועל זה אמר וה' האמירך היום [להיות לו לעם סגולה וגו'], היינו מה שאמרו חז"ל (ברכות שם) מנין שהקב"ה מניח הפילין, ואמרו (שם) דכתיב בהו ומי כעמך ישראל וגו'. וזהו שאמר ולשמור כל מצוותיו, דהיינו שאותן המצוות שצוה אותנו הקב"ה גם כן עושה.

ועל ידי אחדות התפילין נאמר (להלן כה, י) וראו [כל עמי הארץ] כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. וזהו ולתתך עליון [על כל הגוים וגו'] לתהלה ולשם.

והנה אמרו חז"ל (ברכות יא) שתפילין נקראין פאר, וזהו ולתפארת. וזהו שאמר הכתוב (ישעיה מז, ג) ישראל אשר בך אתפאר, דהיינו שהשי"ת מניח תפילין הנקראים פאר וכתוב בהם מי כעמך ישראל.

וזה מעלת ישראל יותר מן המלאכים, כמו שאמרו חז"ל (ב"ב עה): שעתידין צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש.^ט וזהו ולהיותך עם קדוש. **ואולי** לא היו יכולין לקיים מצות תפילין כמדובר, עד שנאמר להם בערבות מואב פרשיות שמע והיה אם שמוע.^י [לכן אמר את ה' האמרת היום].

והעיקר הוא, דקאי על מה שאמר למעלה (פסוק טז) [היום הזה ה' אלהיך מצוך וגו', שפירש"י] שיהיו המצוות בעיניו בכל יום כאילו היום ניתנו. וכן הוא בתפילין, בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום [האמרת].

ויש לפרש בזה מה שאמר (תהלים קי"ג, קס"ג) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, פירשו חז"ל (שבת קל. מגילה טז): דקאי על מצות מילה, ונדחק רש"י בזה בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת שם ד"ה שש) שהיא אמירה ראשונה.^י ולפי הערוך [יש לפרש] אמרתך היינו לשון ציון, שישאל מצוינים בה(ם).^י ואמר על זה כמוצא שלל רב, שאינו דומה מי שיש לו ממון מימים לשמחת מוצא שלל רב שהוא חדש אצלו, וכן הוא במצות ה' שמחתו כאלו היום נצטויתו. וזה עיקר כוונת התפילין.

L

הללו, אם כן היה צריך שנאמרו אז בשעת יציאת מצרים. ע"כ. וטעם ספק רבינו הוא, כי אולי עד שלא ניתנו פרשיות הללו היו מחויבים בתפילין רק ב' פרשיות. [ולכאז' הדבר תלוי בדרשות חז"ל (במנחות שם): על חיוב ד' פרשיות, דלרבי ישמעאל דרדש לטטפת לטטפת לטוטפת הרי כאן ארבע, לא למדנו דין ד' פרשיות עד שנאמר להם פרשיות שמע וזוהיה אם שמוע, ועד אז היו מחויבים ב' פרשיות. אבל לרבי עקיבא דרדש טט בכתפי שתיים פת באפריקי שתיים, לא נתחייבו עד שניתנו להם כל הד' פרשיות]. צה "שש אנכי על אמרתך, אמירה יחידה שקדמה לשאר אמירות, והיא מילה, שישאל עושין וששים עליה." [ובמגילה ובתהלים שם נדחק רש"י באופן אחר]. צו במצות מילה הרשומה בגופם, וכדאיחא במדרש (במדב"ר יב, ח) צאינה וראינה בנות ציון (שה"ש ג, יא), המצויינים לו במילה, שאלולי שהיו מהולים לא היו יכולין להביט בשכינה.

כז (ביח) וישדת אותו ל"ה כתבו ישראל את התורה, גבי אבנים כתובה, שנאמר האבנים וגו', ואחר כך סד שמעון^י זכר. רבי שמעון כתובה^י

וכתבו התוספות בד"ה (פסוק ה, ה), רב המזבח כתובה,^ז אבל בירו אבני המלון^ח כתובה דו

צו 'יהיה ביום אשר תעברו ה' אלהיך נתן לך ונקמתי לך בשיר, וכתבת עליהן את כל למען אשר תבוא אל הארץ א זבת חלב ודבש כאשר דבר בעברכם את הירדן תקימו או מצוה אתכם היום בהר עיבל שם מזבח לה' אלהיך מזבח ברזל, אבנים שלמות תבנה א עליו עולות לה' אלהיך, ו שמחת לפני ה' אלהיך, וכתו התורה הזאת באר היטב."

אומות העולם תורה. אמר הקב"ה, ושיגרו נוטירין והשיאוה. ועל דבר זה נתן שהיה להן ללמד ולא למדו. העולם תורה, הלא לא נצטו אלא לבא וללמדה כל הו לאומות העולם לומר לא נוטירין שלהן, סופרים שי כלומר נטלוה משם על ידי למטה למען אשר לא ילמדו למדת שאם היו חוזרין בו ק היינו, שבתוספתא תניא שהובאה בבבלי, והכי אית אבני [המזבח כתבום, אמ העולם את התורה, אמר] בלב כל אומה ומלכות [וש אח הכתב מגבי האבנים בט אומר על הסיד כתבו, כיצד עליו את כל דברי התורה נ (יחושע ד, א-ה) ויאמר ה'

פנים
 כי תבוא
 יפות
 פניו

שיל"ת

ספר

תורת משה

על התורה

השלם והמפואר

דברים

מרבנו משה סופר זצוק"ל

בעל שו"ת והידושי "חתם סופר"

יוצא לאור במהדורה חדשה מושלמת ומפוארת

על ידי מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי יד

ע"ש החתם סופר ז"ל

עיה"ק ירושלים תונב"א

מהדורת נוסענצווין

[קכב - קכג]

חידושי תורה, ושוב יאמר ה' ושוב תוסיף אתה, והיינו את ה' האמרת וה' האמירך. וק"ל.

את ה' האמרת היום לקיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטי ו לשמוע בקלו: וה' האמירך היום לקיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך ולשמור כל מצותיו: ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לנגזלו ולשט ולהפארת ולהתתך עם קו"ש. (כו יו"ט)

ה' האמירך לוח לו לעם' לעתיד לבוא לשמור כל מצותיו כי כולם היו מצות ולא הוקים ולא יצטרכו משפט לעוברי עברה וכולם נביאים

אמרת שיאמר היום לך שתאמר אמרו ה'

בה' האמירך לא הזכיר עוד חוקיו. וגם משפטיו פירש רמב"ן (לעיל ז יב) לעשות משפט בעוברי עבירה, ולא יעברו עבירה ולא יצטרך למשפט. גם לשמוע בקול נביאיו, כי כולם ידעו את ה', ככתוב (עמוס ג יא) ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריהם לנזירים. וכתב בהזכות הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה ד"ה וגאמר) שאין להוסיף חסידות על מה שכתוב בתורה אם לא קיים תהלה גוף התורה, על כן אחר שנזכה לזה' האמירך כנ"ל אז ולהיותך עם קדוש ופירוש משבעים שצוי היתר, אבל לא קודם לזה.

פירק בו

ושרת אתם פשיר.

(כו ב) השיד מורה שיהיה זכרון כבוד

להורות נתן, שיהיה זכרון כבוד טיד טיד שאינו מאבד טפה צד (אבות

פ"ב מ"ח).

יש לדקדק הזכיר ארבעה דברים, חוקיו, משפטיו, מצותיו, ולשמוע בקולו, פירש רמב"ן (כאן) דברי נביאיו צ"א. ובפסוק השני ה' האמירך לא הזכיר אלא מצותיו, והוסיף ולהיותך עם קדוש.

ונראה לפרש כי חוקיו המה המצות שנעלם ממנו טעמם בעולם הזה, ולעתיד לבוא יתגלו, ולא יהיו עוד חוקים כי כולם יהיו מצות, כמו שדרשו וזו"ל בפירק אלו עוברין (פסחים ג ע"א) אורי יקרות וקפאון צב (זכריה יד ו). על כן

ותת פנים אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך ותקבצו

'וכתב וגו' באר היטב' שנים מקרא על אבנים שברדן ושבגלגל ואחד הרגט על האבנים שבהר עיבל כדי שלא להשוותם

צ"א. ברמב"ן: "ולשמע בקלו". או על יד שאר הנביאים כאשר פירשתי". צ"ב. בגמרא (ופירש"י) שם: "והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון". מאי יקרות וקפאון, אמר רבי אלעזר זה אור שיקר בעולם הזה וקפוי לעולם הבא (כשחמה מאירה בגבורתה ואורה גדול, אותו אור חשוב ויקר שלה יהא קפוי וקל לעולם הבא, כל דבר קל קרי קפוי צ"פ על המים 'ויצף הברזל' (מלכים ב ו) מתרגמינן וקפא פרזלא), רבי יוחנן אמר אלו נגעים ואהלות שיקרין הן בעולם הזה וקפויין הן לעולם הבא". ובמדרש תנחומא (חקת ח) "והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון". דברים המכוסים מכם בעולם הזה עתידין להיות צפויים לכם לעולם הבא, כהדין סמיא דצפוי". צ"ג. דמתפרש לעתיד לבוא וכמאמר חז"ל (תוספתא סוטה פ"ה ה"ו) "ועוד אחרת דרש 'את ה' האמרת היום וה' האמירך היום' אמר להם הקדוש ברוך הוא כשם שעשיתם אותי חטיבה אחת בעולם אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם הבא". צ"ד. בפירוש רש"י שם: "לפי שטוח בסיד כל סביביו ואין נבלעים מימיו כך הוא לא שכה אפילו דבר אחד מתלמודו". ועל דרך ששנינו (אבות פ"ג מ"ח) "כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו".

11

אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ
 הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: וְעַתָּה
 הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרֵי הָאֲדָמָה
 אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנְחִיתוּ לִפְנֵי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
 וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַתְּ לָךְ
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֹתָהּ וְהִלּוֹי
 וְהִגֵּד אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ: שְׁנֵי יָב כִּי תִכְלֶה
 לְעֵשֶׂר אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתְךָ בַשָּׁנָה

7<

יֵת אֲרַעָא קְרָא אֲרַעָא עֲבָדָא
 חֶלֶב וְדָבָשׁ: יִכְעֵן הָא אֵיתִי יֵת
 רֵישׁ אֲבָא דְאֲרַעָא דִּיהֲבַת לִי יי
 וְתַחְתָּנָה קְרָם יי אֲלֵהָךְ וְתַסְגִּיד
 קְרָם יי אֲלֵהָךְ: יֵא וְתַחְדֵּי בְּכָל
 מִבְּתָא דִּי יִהֲב לָךְ יי אֲלֵהָךְ
 וְלֵאנֵשׁ בֵּיתְךָ אֹת וְלֵאנֵשׁ וְגִידָא דִּי
 בִּינְךָ: יב אֲרִי תִשְׂצִי לְעֵשֶׂרָא יֵת
 כִּד מַעֲשֵׂר עַלְלֵתְךָ בְּשִׂמָּה

לקט בהיר

רש"י

(טו) וההכרח לזה (חזק ממה שלא שייך לומר מקום על הארץ) שהלא ויתן לנו את הארץ הזאת בהכרח שהוא כמשמעו ואי אפשר לפרשה באופן אחר א"כ זה מכריחנו לומר שמקום הזה הוא ביה"מ (ספרי), ומה שהפך הכתוב את הסדר, הלא קודם באנו אל הארץ ואח"כ אל המקום הזה, שבשכר ביאתנו אל המקום הזה פ"י בשכר שעמיתים אנחנו לעבדו בבית מקדשו נתן לנו את הארץ הזאת (ספרי): (טז) בגמ' סוכה ר' יהודה אומר והנחתו זו תנופה פירש"י דבראש הפרשה נאמר ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני ה' וגו' ובסיפא נאמר והנחתו מכלל שחזר ונטלו ולמה נטלו לתנופה עכ"ל: (יז) שאל"כ מה זאת ושמתם הלא בכורים הם לכהן ואסורה לזרים (ג"א), ובפרט אומרו בכל הטוב והוא לא הביא רק מעט פירות (מ"ל): (יח) מביא וקורא, וכן כהן שיש לו שדה (רמב"ם): (יט) פ"י לזה פרט הכתוב את הגר לבדו, הלא חייב בכל המצוות מפני שמשונה דינו שאינו קורא, וזה כמד תנא שם: (כ) תיקן בזה את הלשון, כי חיבת חכלה פירושו לפעמים כליון, ואמר להפריש שלא חפרש חיבת לעשר לעשות מעשר, כי זה אין לו שחר לומר כי תעשה מעשר את המעשר, לזה אמר שפירושו להפריש את המעשר, ואמר של שנה השלישית, שכלא זה משמע שעתה אתה מעשר תבואה של כל הג' שנים, וזה אינו שרריך לעשר בכל שנה ושנה בזמנו, לזה אמר שפירושו שהתחלת לעשר בשנה הא' ואח"כ בשנה הב' ועתה כשתעשר תבואה של שנה ג' אתה גומר הפרשת כל המעשרות (ועיין לקמן אות כ"ד), ואמר קצת זמן הביעור, לפי שפשוט משמעות הכתוב משמע שמיד אחר שגמרת להפריש המעשרות חייב ונתת ללוי וגו', כלומר תעשה הביעור מיד, לזה אמר שלא כן הוא אלא קצת זמן הביעור (קניזל): (כא) שנה השלישית מן שמיטה, ובהכרח כן, שהמדובר כאן ממעשר עני כדלקמן ואינו נוהג רק בשנה השלישית שאחר השמיטה, והוא הדין בשנה שישית, שבשנה הרביעית החחיל הסדר עוד הפעם א"כ שנה שישית היא ג"כ שלישית (רא"ם): (כב) לא כאן בפרשה זו, אלא כאן אצל שנת הביעור, והוא צפ"י ראה דכתיב מקצה שלש שנים תוליא:

(ט) אל המקום הזה. זה בית המקדש"י (ספרי): ויתן לנו את הארץ. כמשמעו (ספרי): (י) והנחתו. מגיד שנטלו אחר הנחת* הכהן"י (ספרי) ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף (ספרי - סוכה מ"ז): (יא) ושמתם בכל הטוב. מכלא אמרו"י (ספרי) חזקו קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעלת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אצל מהכא* וחילך מביא ואינו קורא (ספרי - בכורים א' ר' - פסחים ל"ג): אתה והלוי. אף הלוי חייב בכורים"י (ספרי) אם נטעו בחזק עריבס (ספרי - מ"ג ב' י"ד): והגד אשר בקרבך. מביא ואינו קורא"י (ספרי) שאינו יכול לומר לאבותינו (ספרי - בכורים א' ד'): (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור"י להפריש מעשרות* של שנה השלישית"י קצת זמן הביעור והודווי בערב הפסח של שנה הרביעית (מ"ג ב' ר' - שנה השלישית) מקצה שלש שנים תוליא וגו', נאמר כאן"י (ספרי) מקצה* ונאמר להלן (ל"א י') מקץ שבע שנים נוסחאות הנפת. ין התג. מעשר. ין קץ.

תְּלִיתָאָה שְׁנֵי
 קְרָאֵי קְרָאֵי
 וְכִלְיוֹן בְּקִרְוִין
 קְרָם יי א
 שנים לענין כו
 מה להלן חג
 לומר כי חכלה
 שהמעשרות כ
 שנקלטין* אה
 כלין בפסח
 מעשרותיו ה
 (ספרי): שנת
 מעשר אחד"י
 שלפניה, ששני
 (צבון)* מעשו
 תקחו מאת
 שנאמר (י"ד כ'
 חירושך וילכה
 בשנה השליש
 חלל האחד ו
 יתן מעשר ענ
 הכי מעשר ר
 (ספרי - ר"ב י"ב
 כדי שבע"י,
 (פחות) מחלי
 לפני ה' אל
 בערתי הקו
 רבעי"ט) (ספ
 של שתי שנים
 ש"י שפירושה נק
 ה"י ולא אמר
 בכורים דכתיב
 על רוב חסדיו
 פסח והביעור
 הפירות (או ד
 מוצת), מעשר
 הרביעית יהיה

וַיִּרְעוּ אֶתְנֹו הַמְצָרִים וַיַּעֲנוּנוּ
 וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה: וַנִּצְעַק אֶל־
 יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־
 קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת־עֲנִינוּ וְאֶת־עַמְלָנוּ
 וְאֶת־לַחֲצָנוּ: וַיּוֹצֵאֵנוּ יְהוָה מִמְצָרִים
 בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבַמָּרָא
 בְּדָל וּבְאֵתוֹת וּבַמִּפְתִּיּוֹת: וַיִּבְאֵנוּ

ו ואבאישו קנא מצרים ועננו
 ויהבו עלנא פלחנא קשיא:
 ו וצלינא קדם יי אלהא
 ראבהתנא וקביל יי צלותנא
 ונלי קרמוהי עמלנא וראותנא
 ודוחקנא: ו ואפקנא יי ממצרים
 בידא תקיפא ובדרעא מרממא
 ובחזונא רבא ובאתין ובמופתין:
 ו ואיתנא לאתרא הרין ויהב קנא

אור החיים

אלא מחנת חנם, ואמר לך לשלול זולתו לא מלאך ולא
 שרף יזכה לזה, אדם ירמוז במאמר בכל הטוב אל
 החורה כאומרם ז"ל (ברכות ה'). ואין טוב אלא
 חורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות
 ועריבות טוב החורה היו משחגעים ומתלהטים
 אחריה ולא יחשב צעיוניהם מלא עולם כסף וזהב
 למאומה כי החורה כוללת כל הטובות שבעולם,
 ואומרו ולביתך כי לא לנשמה לבד יגיע הטוב אלא
 גם לבית הנשמה שהיא רוח ונפש שהם משכן
 הנשמה^י כל אחד יתעדן כפי יכלתו, ואומרו והלוי
 יתבאר על פי דבריהם ז"ל שאמרו צוהר (ח"ב ז"ד)
 וזה לשונם זכה יתיר יבצין ליה נשמתא וכו' זכה
 יתיר יבצין ליה נשמתא מאור האלילות וכו' ע"כ,
 ולבחינה זו יקרא הכתוב לוי לפי שמחלוות עם
 האדם מחדש, ואומרו והגר יתבאר על פי דבריהם
 ז"ל (צוהר ח"ג רי"ז). שאמרו כי כשיגיע ליד אדם
 מנוה מאותו מנוה שאינם נוהגות תמיד אותם
 הנשמות שכבר נסחלקו מהעולם והם חסרי מנוה
 זו באים וגרים עם העושה המנוה על זה הדרך
 קרובים לשכר ורחוקים מן ההפסד^י כאמור
 באורך בדברי המקובלים, וכנגד בחינה זו אמר

חלב ודבש על דרך אומרו (שה"ש ד') דבש וחלב
 תחת לשונך^י, ואומרו ועתה הנה פירוש אומרו
 ועתה לשון השוזה ששב לפני ה' על פרעו דקדוקו
 המנוה, והגם שהכתוב מדבר צמיו שכבר זכה בגן
 עדן שלמטה אף על פי כן כדי לזכות לגדר עליון
 ידקדקו עליו ביותר, והוא סוד המשפט שישפוט ה'
 לעתיד לבא צעמק יכושפט (מדרש תהלים ח')
 שממנו פחד ורוב שמואל כשהעלתו בעלה אוב
 (חגיגה ד'), ואומרו הנה הצאתי את ראשית וגו'
 אשר נחת לי^י כמו שפירשתי למעלה במאמר אשר
 ה' אלהיך נתן לך, ואומרו והשתחוית לפני ה' בזה
 העיר ה' רוח חיים בטובה המופלאת בעדות
 המופלג אשר יזכו אליו הדיקים, והוא שתתקרב
 נפש הדיק לפני אור העערב והשתחוה לפניו באין
 מסך מדיל אשרי נפש אדם שהגיע לגדר מופלג
 כזה, והוא אומרו והשתחוית לפני ה' אלהיך שם
 חכיר הנפש אלהי^י, ואמר סמוך לזה ושמתח
 בכל הטוב על דרך אומרו (תהלים קמ"ה) טוב ה'
 ולהעירך על זה^י אמר בכל הטוב פירוש דבר
 הכולל כל הטוב ואין זה אלא הקצ"ה שהוא מקור
 הטוב, אשר נתן לך פירוש כי דבר זה אין ערך אליו

אור בהיר

שמאלית. (מב) כלומר שעשוע ותענוג גדול. (מג) שמנוות הללו עשימי באמצעות קנייני עולם הזה אשר כבר נחתה
 לי. (מד) לזה אמר אלתיך נתיני. (מה) שכוונתו על הקצ"ה. (מו) כמו שמבאר הדבר בפרשת אמור בפסוק ונתן כהן,
 שהנפש ממונע בין הגוף ורוח, והרוח ממונע בין הנפש והנשמה, שכל זה לא יוכלו עמוד, ואם כן הם צימו ומשכנו. (מז) פי'
 צעשות המנוה באים אליו, ובעשות ח"ו דבר לא טוב בורחים ממנו.

פְּקוּדֵי רַחֲמֵי יי הַיָּהּ
 חֲסֵדֶךָ אֲסִי יְתִי: קֵס שִׁירֵי
 פְּתִיחַת קְשׁוּט וְלַעֲלָם
 כָּל דִּינֵי צְדָקָתְךָ:
 קֵסא רְבִיבִין רְדַפוּ יְתִי
 מִגֵּן וּמִפְתִּיחַת דְּלַח לְפָנֵי:
 קֵסב חֲדֵי אָנָּא עַל מִימְרֶךָ

חֲיָנֵי: קֵס רֵאשׁ דְּבִרְךָ אַמְת וְלַעֲוָלָם כָּל-
 מִשְׁפַּט צְדָקָתְךָ: פ קֵסא שְׁרִים רְדַפוּנֵי חֲנָם
 וּמְדַבְרִיךָ קֵרִי: וּמְדַבְרֶךָ פְּחַד לְפָנֵי: וְקֵסב שִׁישׁ →
 אָנְכִי עַל-אַמְרָתְךָ כְּמוֹצֵא שְׁלָל רַב: ל

13

רש"י

(קס) ראש דברך אמת. סוף דברך הוכיח על הראש שהוא אמת, שכששמעו האומות אנכי ולא יהיה לך ולא תשא אמרו הכל להנאתו ולכבודו, כיון ששמעו כבו, לא תרצת, לא תנאף, הודו על ראש דברך שהוא אמת: (קסב) שש אנכי על אמרתך.

מצודת ציון

(קסב) שש רב. כזה רבה וגדולה:

מצודת דוד

(קס) ראש דברך. תחלת דברך שאמרת בהר סיני אנכי ה' אלהיך הוא אמת: ולעולם וגו'. ולכן יעמדו לעולם כל משפט צדקך ולא תבוטל בשום זמן, הואיל והמצווה הוא ה' האלהים הקיים לעד: (קסא) שרים וגו'. אף כי השרים רדפוני בחנם על לא חמס ובידי הלא היה לנקום נקם, אבל מדברך פחד לבי ולא שלחתי בהם יד: (קסב) על אמרתך. על קיום אמרתך: כמוצא. כאדם המוצא שלל רב:

אבן עזרא

(קס) ראש. תחלת דבור שצויתני הוא האמת ורבי ישועה אמר רמז לדבור אנכי בהר סיני: (קסא) שרים. הם המשחררים ולא פחדתי מהם רק מדברך: (קסב) שש. דבק בפסוק העליון לא פחדתי מהשרים ולא דאגתי, רק ששתי באמרתך כאילו נצחתי השרים ולקחתי שללם:

רד"ק

(קס) ראש. מראש העולם: ולעולם. כלומר כל ימי העולם היה דברך ומשפטיך אמת וצדק, כן היה וכן יהיה לעולם: משפט צדקך. משפטיך שהם בצדק, או פירושו תחלה מה שצויתני הוא האמת, והוא יחודך שאמרת אנכי ה' אלהיך, וכן צויתני על כל משפטי צדקך שנשמרם לעולם אין להם זמן. או פירושו כיון שצויתני תחלה להבין יחודך עלינו לשמור לעולם כל משפט צדקך, כי הם כסולם לעלות אל ידיעת יחודך:

מדרשי חז"ל

(קס) ראש דברך אמת וגו'. דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה, מאי דכתיב יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך, מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך, בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך, אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבוד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות. רבא אמר מהכא: ראש דברך אמת, ראש דברך ולא סוף דברך, אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת. (קירשין לא).

(קסב) שש אנכי על אמרתך וגו'. תניא רשב"ג אומר: כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך כמצא שלל רב, עדיין עושין אותה בשמחה. (שבת קל).

ל'יהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. אורה זו תורה, וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יום טוב, וכן הוא אומר ושמחת בחגך. ששון זו מילה, וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. ויקר אלו תפילין. (מגילה טו:).

נושאי הפרק

(קסא-קסח) מעלת השומר תורה ומשפטיה.

מדרש רבנו בחיי

על חמשה חומשי תורה

שמות

להרב החכם הכולל, המקובל האלוקי,
מאור הגולה, גולה ומנורת זהב על ראשו,
בחכמת התורה המאירה והמזהירה.

רבינו בחיי ב"ר אשר זצ"ל

למחיה שלחו אלקים, לשאוב מים חיים
להשקות ולהחיות נפש הצמאים והרעבים
לשמוע את דבר ה'.

סודר ונערך מחדש
באותיות מאירות בהגהה מדוייקת,
בהוספת מראי מקומות ליקוטים וביאורים

עיה"ק ירושלים תובכ"א
שנת תשע"ה לפ"ק

התורה היא אור
האור הוא חיים
החיים הם אמת
האמת היא תורה
תורה היא אור
אור הוא חיים
חיים הם אמת
אמת היא תורה
תורה היא אור
אור הוא חיים
חיים הם אמת
אמת היא תורה

התורה היא אור
האור הוא חיים
החיים הם אמת
האמת היא תורה
תורה היא אור
אור הוא חיים
חיים הם אמת
אמת היא תורה
תורה היא אור
אור הוא חיים
חיים הם אמת
אמת היא תורה

[מח] וְכֵן עָרַף לֹא יֵאבֵד בּוֹ. מִכַּאֵן שֶׁמֶל
 אוֹתָם בְּמִצְרַיִם, וְעַל זֶה אָמְרוּ
 רז"ל: (מכילתא פרשה ח) נִתַּן לָהֶם דָּם הַפֶּסַח
 וְדָם הַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל טו, ה) וְאָעֲבֹר
 עֲלֵיךָ וְאָרְאָךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ וְגו' וְלִכְךָ
 הַזִּכִּיר מִיָּד כִּי עָשׂוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
 צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, וְזֶה יִכְלֹל שֶׁנִּמְלָאוּ כָלֵן
 וְעָשׂוּ אֶת הַפֶּסַח, וְכֵן כָּתוּב בְּפִירוּשׁ: (יהושע
 ה, ה) כִּי מָלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיִּצְאָיִם יְלִד, אֲבָל
 לְמַעַלְהָ בְּמִצּוֹת הַפֶּסַח אָמַר: (לעיל פסוק כח)
 וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא אָמַר כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
 לְפִי שֶׁהָיוּ בָהֶם טִמְאִים וְאִי אֲפֹשֶׁר לַעֲשׂוֹת
 הַפֶּסַח בְּטוֹמָאָה.

יג [א] וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. עַל דֶּרֶךְ
 הַפֶּשֶׁט מֵהַ שְׁהוֹסִיף
 "לֵאמֹר", כְּלוֹמַר לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל. אוֹ הוֹסִיף
 "לֵאמֹר" עַל הַנִּסְתֵּר, לְפִי שֶׁכָּל דְּבַר הַתּוֹרָה
 יֵשׁ בָּהֶם נִגְלָה וְנִסְתֵּר, הַנִּגְלָה הוּא פֶשֶׁט
 הַמִּצְוֹת, וְהַנִּסְתֵּר הוּא הַפְּנִימִי שֶׁבְּתוֹכָם שֶׁאֵין
 דַּעַת הַהִמּוֹן רְאוּי לּוֹ, וְכֵן אָמַר דּוֹד עֲלֵיו
 הַשְּׁלוֹם: (תהלים סב, יב) אָחַת דְּבָר אֱלֹהִים
 שְׁתִּים זֶה שְׁמַעְתִּי, כִּי הַדְּבָר אֶחָד וַיֵּשׁ בּוֹ

שְׁתֵּי מִשְׁמַעִיּוֹת, וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה: (משלי כה,
 יא) תְּפוּחֵי זָהָב בְּמִשְׁפָּיוֹת כְּסָף וְגו' וְיֵלֵה,
 הַמִּשְׁלֵל הַנִּגְלָה לְכִסֵּף וְהַפְּנִימִי לְזָהָב שֶׁהוּא
 נִסְתֵּר בְּתוֹךְ הַכֶּסֶף וְעוֹלָה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ.

וְהִנֵּה זֶה בְּאוֹר: "וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה
 לֵאמֹר", בְּרוּב מִקּוֹמוֹת הַתּוֹרָה,
 וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה הוּא פֶשֶׁט הַמִּצְוָה, לֵאמֹר
 שִׁיגְלָה לוֹ הַנִּסְתֵּר שְׁבָה יְלִד.

וְהַרְמַב"ן ז"ל כָּתַב בְּסִדְר וְאָרָא: "וַיִּדְבֹר
 ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר" בְּאִמְרָה
 גְּמוּרָה, כְּלוֹמַר אִמְרָה נְרָאִית לֹא מְסוּפָקָת,
 לְפִי שֶׁנִּבְּוֹאָתוֹ הִיטָה מְבֹאֶרֶת לֹא מְסוּפָקָת
 (כַּמְדַּבֵּר יב, ח) פֶּה אֶל פֶּה, וְיִמְרָאָה וְלֹא
 בְּחִידָת יְלִד.

וְע"ד הַקְּבֵלָה: "וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה", הוּא
 הַכַּח הַפְּנִימִי הַנֶּעֱלָם לֵאמֹר ע"י
 שְׂכִינָה, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: (לִקְמָן כד, יב) אֲשֶׁר
 פָּתַחְתִּי לְהוֹרְתָם, חֲסֹר וְא"ו, מִלְשׁוֹן: (שיר
 הַשִּׁירִים ג, ד) וְאֶל תְּדַר הוֹרְתִי, וְכִבֵּר יָדַעַת כִּי
 הַדְּבָר פְּנִימִי יוֹתֵר מִן הָאִמְרָה, כִּי הַדְּבָר
 הוּא הַתּוֹרָה שֶׁבְּכָתַב, וְהָאִמְרָה הִיא הַתּוֹרָה
 שֶׁבְּעַל פֶּה, וְזֶה יָדוּעַ לְחַכְמֵי הַקְּבֵלָה יְלִד,

לִיקוּמִים וּבִיאוּרִים

ר"ג. וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאָרְאָךָ מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ וְגו'
 חִי בְּדָם פֶּסַח, חִי בְּדָם מִלָּה [שְׁמוֹת רַבָּה
 יט, ה].
 ר"ד. בְּצִאתָם מִלּוֹ כָּלֵן קוֹדֵם שֶׁעָשׂוּ הַפֶּסַח וְזֶהוּ
 שֶׁאָמַר כִּי מוֹלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיּוֹצְאִים
 [רד"ק יְהוֹשֻׁעַ שם].
 ר"ה. תְּפוּחֵי זָהָב - וְהִנֵּה אַחַר שֶׁהִזְהִיר
 מִהַדְּבָר הַמְּגוֹנָה הַיִּשִּׁיר אֶל הַדְּבָר
 הַמְּשׁוּבָח וְאָמַר כִּי כִּמוֹ תְּפוּחֵי זָהָב בְּמִשְׁכִּיּוֹת
 כֶּסֶף שֵׁישׁ בָּהֶם נִקְבִים דְּקִים יִרְאֶה דָק הָעֵינָן
 מֵהֶם תְּפוּחֵי זָהָב כֵּן הַדְּבָר שֶׁהוּא דְּבָר עַל
 אֲפָנָיו כִּי בּוֹ תוֹעֵלֶת כִּמְהַ שְׁיוּבָן מִמֶּנּוּ בְּתַחֲלַת
 הָעֵינָן וְכִאֲשֶׁר יִפְלִיג לְהַתְּבוֹנֵן בּוֹ הָאִישׁ דָּק
 הָעֵינָן יִמְצָא בְּתוֹכָם תְּפוּחֵי זָהָב: וְבוֹזֵה יְבוֹאֵר

וְזֶהוּ מֵהַ שְׁדֻרֵשׁ
 (כ) בְּצִעַ אֲמָרְתוֹ ו
 וַיֵּשׁ לְךָ לְהַתְּב
 אָמְרָא וּפִי
 שְׁפַת הַמְּעִיל, ו
 דְּאִיכָא רַבְתִּי ב) כִּי
 (יִשְׁעִיָּה ה, כד), ז
 קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל ו
 וּבְאוֹר הַלְּשׁוֹנוֹת
 שֶׁהוּא שְׁפַת הַנ
 שְׁמַאֵל, כְּעֵנִין ש
 עֲטָה קְצִיל וְעַמ
 שְׁכָתוּב: (תהלים
 וְזֶהוּ מִדַּת הַדִּין,
 וְהִיא תּוֹרָה שׁו
 רַחֲמִים וּמִדַּת ה
 פֶּה נֹאצְלַת מ
 מִתִּיקוֹת וְעִקְצוֹ
 רַחֲמֵי

[ב] קְדָשׁ לִי ק
 הַכֶּה

יִשְׂרָאֵל נֹאצוֹ, וְכ
 וּמִכַּאֵן תְּבִין פִּי
 שֶׁהִרְמָזוּ בָה עַל
 הַדְּיָבֹר לְשׁוֹן זָכֵר
 נִקְבָה הִי
 ר"ט. כְּלוֹמַר שֶׁנ
 הָעֶטְרָת בּו
 רַמ. עוֹטָה אוֹר
 כְּשֶׁלֹּמֶה נוֹט
 עֲלִיתוֹר, הִנֵּה ז
 וְהַת"ת, הוֹכֵרֵת י
 רַמָּא. כּוֹלֵלֶת מו
 מְכַרְיַע ו
 וְרַחֲמִים הֵינּוּ ג'

פנינים משלחן הגר"א

על התורה

נביאים וכתובים, ואגדות הש"ס

אסופת ביאורים ופנינים נפלאים
חדשים גם ישנים מתוך כתבי-יד וספרים

מתורת

רבנו הגדול החסיד האמתי אור העולם
הגאון רבנו אליהו מוילנא זצוקלה"ה

מאת

דב בהגה"צ דוד צבי אליאך

ירושלים - תשנ"ז
שנת המאתיים לפטירת רבינו

ובזה הוא לומד משנה, קיום המצוות, ועבור כל

אך מגודל השמחה נו קצרים, והוא חושב. מי אלפים פעמים כזה, כי ה' להפקר, ממה שלקחתי ב' (שם עולם לבעל החפץ חיים,

**קלא.ב. אם לא שויית
נגמול עלי נפשי.**

שמעתי בשם הגר"א דאיתא (סנהדרין קז, א) "ג שהרי דוד מלך ישראל לפניו, רבש"ע, מפני מה ואלקי יעקב, ואין אומו ואת לא מינסית לי, אמ בחנני ה' ונסני (תהלים כ ערוה וכו', אמר, איכו זו אמר כי הא מילתא". ופי לעכב דברי, שלא אומר ז

כלומר, ביקש דוד לפו כמו שאומרים "אלוקי י כמוהם בנסיונות. כיון ש אמר לו הקב"ה "מינסנא שבכלל ביקש להבחן בנ

זהו שאמר דוד המלך פירוש, אילו לא חפצתי דומם מבלי לשאול מה אמו", בלי חטא.

(קול דודי, לרי' יהושע הלו מותו)

והנה דיבור לא שייך רק על תורה שבכתב, מפני שבתורה שבכתב מצינו "וידבר" וגם "ויאמר", אבל אמירה שייך על תורה שבעל-פה, כמו דאיתא "אמר אביי" וכהנה, אבל "וידבר" לא מצינו בתורה שבעל-פה (עי' מכות יא, א). זהו שאמר המשורר "שרים רדפוני חנם", היינו דואג ואחיתופל, "ומדברך", היינו מתורה שבכתב, "פחד לבי". "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", היינו בתורה שבעל-פה, שהתירה אותי לבוא בקהל ה'.

(שם טוב, לרי' מרדכי שמעון דובינסקי, וילנא תרע"ג, דרוש ג')

76 קי.קסב. שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב.

שמעתי בשם הגר"א ז"ל, פירוש על מה שאמר דוד המלך ע"ה "שש אנכי וכו'". דלכאורה יש להבין, מה הוא לשון "שש" ולא אמר 'שמח'. ועוד, מהו שהמשיל אמרי ה' לשלל.

ואמר כך, דלשון "שש" בלשון הקודש מונח על דבר שמגודל השמחה נולד לו תוגה. ובדרך משל: שני צדדים היו לוחמים איש נגד אחיו, וינצח האחד את המחנה שכנגדו על-ידי שקלע למטרה אל הראש שלהם. כיון שכך ניתנה לו רשות לקחת את כל השלל לעצמו, ואך על איזה שעות אחדות ניתן לו הרשות. והנה האיש הזה היתה שמחתו גדולה מאד, שהיה שלל רב של כסף וזהב. ועמל בכל כחו בשעות אחדות האלו לאסוף הון רב, אך בנשאו את עיניו, כל מה שהיה רואה שהמחנה גדולה מאד, וכסף וזהב מונח להפקר עלי ארץ, מגודל שמחתו נולד לו תוגה, בידיעתו שאין לו רק שעות אחדות לזה. והוא חושב. מי יתן ובעת הזאת יהיה לי כח של עשרה אנשים, לאסוף כל השלל תחת רשותי בזמן מועט.

כן הוא הענין הזה, דוד המלך ע"ה, משום שהשיג את יקר התורה וערכה, ואמר "הנחמדים מזהב ומפז רב וגו'", היה שמח מאוד עליה, וממש כאדם המוצא שלל רב, ששמח מאוד על שהוא רואה שבכל רגע ורגע הוא משתכר כסף וזהב למכביר. ברגע זה הוא מוצא תכשיט ששוח מאה דינרין, וברגע זה תכשיט ששוח אלף דינרין. כן הוא ממש בלימוד התורה. בכל רגע ורגע שהוא לומד ואומר איזה תיבה, הוא מקיים מצות עשה דאורייתא של לימוד התורה. בזה העת הוא לומד מקרא,

ובזה הוא לומד משנה, ובזה הלכות. וכן כהאי גוונא לענין קיום המצוות, ועבור כל פרט ופרט יש למעלה עונג בפני עצמו.

אך מגודל השמחה נולד לו תוגה, מפני שידע שימי האדם קצרים, והוא חושב: מי יתן שאוכל ללמוד ולחטוף בזו העת אלפים פעמים כזה, כי הלא ישאר עוד הרבה, והרבה יותר מונח להפקר, ממה שלקחתי בידי.

(שם עולם לבעל החפץ חיים, ח"א שער יט)

קלא.ב. אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי.

שמעתי בשם הגר"א זצוק"ל לבאר הקרא, על-דרך מה דאיתא (סנהדרין קז, א) "לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל, אמר לפניו, רבש"ע, מפני מה אומרים אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, ואין אומרים אלקי דוד, אמר, אינהו מנסו לי, ואת לא מינסית לי, אמר לפניו, רבש"ע, בחנני ונסני, שנאמר בחנני ה' ונסני (תהלים כו, ב), אמר ליה, מינסנא לך וכו' בדבר ערוה וכו', אמר, איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי, ולא אמר כי הא מילתא. ופירש רש"י "מי יתן והיה בפי רסן, ואפשר לעכב דברי, שלא אומר דבר זה של בחנני" עכ"ל.

כלומר, ביקש דוד לפני הקב"ה שיאמרו בתפילה "אלקי דוד", כמו שאומרים "אלוקי אברהם", והשיבו הקב"ה כי לא נתנסה כמוהם בנסיונות. כיון שכך, שב וביקש "בחנני ה' ונסני", או אז אמר לו הקב"ה "מינסנא לך וכו' בדבר ערוה", ומשנכשל הצטער שבכלל ביקש להבחן בנסיון.

זהו שאמר דוד המלך ע"ה, שנתחרט ואמר "אם לא שויתי, פירוש, אילו לא חפצתי להשוות להאבות, "ודוממתי", והייתי דומם מבלי לשאול מה' זאת, כי אז הלא "נפשי כגמול עלי אמו", בלי חטא.

(קול דודי, לר' יהושע הלוי ביינושביץ מקובנה, ורשא תרס"א - אחרי מותו)

ספר

כתר ראש

אשר בדברים האלה קשרתי כתר לראשי, למען יהיו הדברים האלה מאירים לנגד עיני, לזכרון תמיד, מה ששמעתי מפי

אדמו"ר הנאון רשכבה"ג וכו'

רבינו חיים זצ"ל נ"ע מוואלאזין

איזה מעשיות מה ששמע מפי רבו מלאך ה' צבאות

רבינו ר' אליהו זצ"ל מוויילנא

וכמה דברים מה שידעתי וראיתי בעיני,

וכן מה ששמעתי דברים אמתיים על אדמו"ר ר' חיים נ"ע.

תלמידו שזכה לשמש את רבינו ר' חיים זצ"ל שלש שנים רצופות

ואשר האציל עלי מזיו תורתו וצדקתו

אשר הכהן בעל המהבר ספר ברכת ראש על מסכת נוזר וברכות

אבר'ק מיקמין ושערשאב.

נכתבו הדברים האלה לזכרון בפה קק וואלאזין יע"א בשנת תקע"ט לפ"ק

ערוך ומסודר מחדש

ועליו נלוו

ליקוטי הגר"א והגר"ח

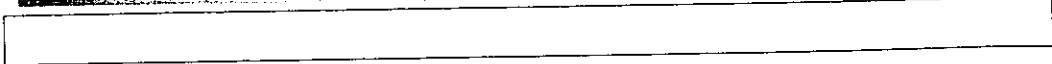
השוואות ומקורות מדברי רבינו הער"א ושאר כל ספרי רבינו הער"ח

מקורות וביאורים

לבאר ולברר את דברי רבינו

ועוד הוספות רבות

שנת התשע"ב לפ"ג פעידיק ירושלם תובכ"א

(ו) **הידושי תורה**. וכל שכן חידושים אמיתיים לאורייתא המתחדשים ע"י האדם אין ערוך לגודל נוראות נפלאות ענינם ופעולתם למעלה, שכל מילה ומילה פרטית המתחדשת מפי האדם קוצ"ה נשיק לה ומעטר לה ונצנה ממנה עולם חדש בפני עצמו והן הן "השמים החדשים והארץ החדשה" שאמר הכתוב כמ"ס בהקדמת הוזהר וכו'.

נו
כ"ח [יא] (ו) **הידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים מחוורים אצלו, כל זמן שאתה ממשמש בהם אתה מוצא בהם טעם כ"ס, וכשמרבה לחזור נתבאר בזה טעמים ופירושים שנתחדשו וזה נקרא חידושי תורה** ^ל. [יב] **בין שהוא מחדש, או אחר, רק שיצא הדבר לאור** ^ל.

[נפש החיים שער ד' פי"ב]

[יא] **ענין חידושי תורה** נקרא כל מה שלומד יותר ונתבררו הדברים אצלו ונתחווור, כי כ"ז שממשמש בהן וכו' וכשחוזר יותר נתברר אצלו טעמן ופירושו, וזה נקרא אצלו חידושים.
 [יב] **לבוש** בחידושים יהיה שוה בעיניו מה שמחדש בעצמו או שחידשו חבריו רק ישמח שיצא הדבר לאור.

וגם העיקר לאחוז בספרה הישרה ואשר אינה ישרה לאמיתה של תורה גם אם מהודדת אותה מרתק, וכד דייקת שפיר תשכח שכל גדולי הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתצמו אלא בספרה ישרה, כל הישר בספרה גדול מחברו.

ובי יסער וזכותו הגדול שזיכה [הגר"א] את דורו ודורות הבאים צמה שהאיר לנו את הדרך הישרה בענין עסק התורה, רוח קדשו עברה ומטהר את עניי אופל הלימוד המבולבל הנ"ל בדרך עקש ופתלתול שכבר השתרש מאד, והוא ז"ל ברוחו עקרו והפכו על פניו, צראות תלמידיו הגאוניס והרצניס הגדולים ומכמי קהילתו [שהיה בה בימיו כמה מגדולי הדור] שהגם שהיה לו לצ חריף להפליא עכ"ז שס עינו ולבו צחודשי התורה אך לדרך הישרה ע"ד רצונותיו הראשונים ז"ל, וצלמי אל נקודת האמת עינו, ומתה נחפורסם ככל מדינתנו, וכמפורסם ככל מדינתנו שהוא ז"ל היה אור תורה לנתיבותינו, שממנו ואילך הונהג דרך עסק התורה אצל רובא דרובא מתכמי הדור והתלמידים אך בדרך הישרה לאמתה של תורה, ולכל בני ישראל היה אור.

מקורות וביאורים

מוסיף ידיעה יותר ברורה וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתור טרם עמלו, והן הגה החידושים משמחי הנפש ומלהיבי אהבה עילאית מורם מכל שפלות הגופניים ומהפכים גשם לנשמת חיים, ע"ש.
 לא. בכת"י ריו"ם זה מופיע כהמשך למש"כ רבינו [להלן סי' סד] בענין יששכר וזבולון כי צריך שישתוה בעיניו אם הוא עובד או אתר רק שיעשה רצון הבורא יותר, וכן בחידושים יהיה שוה בעיניו מה שמתדש בעצמו או שחידשו חבריו רק ישמח שיצא הדבר לאור.
 לב. תחילת הקטע מובא להלן סי' סד, ע"ש.

כח. שאילתות [עד, סד].
 כט. עירובין נד.
 ל. כתב החזון איש [אגרות ח"א סי' דין]: אל תתאוה לחידושים ארוכים, לא כח החידוש חסר לך אך באמץ שכלך לאמת ומישירים אינך מסוגל לחידושים הרגילים הממוזגים בהזנחת הנקודה האמיתית על הרוב, ואל נא תרחוק את עצמך לחקות את המפלפלים המתפלפלים, בהוסיפך בשקידתך תוסיף אמנם לחדש בתורה. אבל ענין החידושים פי' הגר"ת מוולאזין זצ"ל בהיות שאין עומק התורה שבעל פה מתגלה אלא אחרי רוב השקידה והעמל, כת המתגלה מיקרי חידוש, וכל המוסיף בקנינים שהתורה נקנית בהם

שְׁמַעוּ מִדְּרָכֵי

דרושים נהמדים לרוח הזמן מיוסדים עפ"י מדרשי חז"ל .

ונלוה להם בסוף הספר חרושי הלכות בבא קמא

מאתי

שמעון מרדכי דובינסקי בהמפלג וי"א מו"ה ישעיה' ני"ו . בעהמ"ח
שם משמעון (על מס' ערובין) ס' מאמרי מרדכי (על מס' ב"ק) ס'
שמן רוקח (על בכורות).

ווילנא

בדפוס שרגא פייבל גארבער

תשר"ב

קנין תורה

דרוש ג'

74 איתא

בגמ' (ע"ז ד"ג ע"א) אמרו לפניו רבש"ע תנה לנו תראש ונעמנה תמס
 להן הקב"ה שוטים שבולס מי שטרה צע"ש יחכל בשבת וכו' חלה חפ"פ
 מלזה קלה יש לי וכוכה שמה לכו וצשו אותה וכו' מיד כל אחד ואחד נוטל והולך
 ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת חמוז וכל אחד ואחד
 מצעם בהיכחו ויולא ע"ש, והנה על ביאור מאמר הלז כבר שפכו הרבה דיו, חכן
 יש לפרש לפי רוח העת והזמן: הרמב"ם באגרת שלו החמודה, אשר כתב והזהיר
 למסור נפשו על הדת, כתב פירוש הפסוק (ישעיה כ"ד), כל כלי יולר עליך לא
 יללח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי ה' ולדקתם מאתי נאם
 ה': ופי' זו רצינו, כי כמה הרפתקאות עדו עלינו, להדיח אותנו מן הדת, ומתחלה
 היו מושלים רשעים, וקמו בכלי זיון נגד התורה, להמית המקיים התורה, כמו כ"כ
 וחבריו והמן, זכמה גזירות עברו על ראשיו, בדורות הקודמים, ואנחנו סבלנו כל
 אלה, ומאמונת אבותנו לא סרנו, ואח"כ היו המלכים והמושלים עובדים, והניחו אותנו
 בחסדם לקיים תורתנו, קמו הפילוסופים אריסטו וחבריו, לחבר ספרים צויכות להטיל
 דופי באמונת התורה, ולהכחיש הנבאים והנפלאות, ובכל אלה אלהנו מהזיקים באמונתנו,
 וזה כונת הפסוק, כל כלי יולר, היינו הראשונים שקמו בכלי זיונס נגד התורה,
 עליך לא יללח, וכל לשון תקום אתך למשפט, הם הפילוסופים שבאו אתך במשפט
 הזיכות להכחיש כל דבר שאין הטבע מסכים, את הכל תרשיע, ואתה תקום באמונת
 התורה, שהוא מגדל עוז ומחסה ומסתור מן הכל, ואמר אח"כ באיזה גבורה גברנו
 על כל אלה, זאת רומז על התורה, זאת התורה אשר שם משה, נחלת עבדי ה',
 האמונה הזאת היא לנו נחלה מורשה מאבותינו, לא מלד החקירה והשכל, שיבוא
 מחקר אחר ויסתור חקירה זו וישכל שכל זה, רק היא לנו נחלה שאינה פוסקת
 נחלת עבדי ה', ולדקתם מה שמלינו יחידי סגולה שעמדו על הדבר כמו אברהם
 אבינו וכדומה הוא מאמו נאם ה', שהקב"ה פתח להם שערי הורה להשכיל דברים
 שאין שכל הטבעי משיג, עכ"ל. וזהו כוונת מאמר חז"ל (חולין דקל"ט ב') משה
 מה"ת מנין בשגם הוא צער ע"ש ברש"י ויש לפרש באופן זה, דהנה הטורים
 אומרים שמשה רע"ה בדה התורה מלבו ונתנה לנו, וא"כ לפי דרכם התורה היא
 ממשה רע"ה, אבל אנחנו מאמינים בני מאמינים שהקב"ה נתן לנו התורה בפומבי
 לעיני כל ישראל ולזה למשה צע"פ ומשה נמסר הדבר עד הגיע לחכמי המשנה
 והגמ', וזה ידוע שכל פועל שעושה פעולה כיון שהפועל יהודי מעפר וסופו לעפר
 ולא נלחי אין הפעולה שלו יכולה להיות נלחית, וזה מאמרם ז"ל משה מן התורה מנין,
 פי' מנין שהקב"ה צעלמו נתן לנו התורה ומשה ליוה הכל מהת' שנתן הקב"ה, בשגם
 הוא צער, וא"כ כיון שמשה רע"ה הוא צו"ד ולק' נלחי, אם הוא בדה התורה
 מלבו ונתן לנו, אי אפשר שהתורה תתקיים זה זמן כצ"ר אשר בכל דור ודור עומדים
 לבלות אותה, וכיון שרואין שהיא נלחית בודאי היא מהקב"ה שהוא פועל נלחי
 ומשה ליוה הכל מהת' שנתן השי"ש:

והנה יש כופרים ששיפתם שאין לריכים לסבול עול התורה שצע"פ שיש בה הרבה

23

← בתורה שבכתב אשר יש בה ג"כ תרי"ג מלות ואם נשנור חת התורה שבכתב ג"כ
 אלו נבחרים מכל אומה ולשון, והקב"ה שהוא רחום יתנון וטוב לכל וזורח את האדם
 למחול על כל הצרות וליהנות מהם, כמו שאמר דהמע"ה (מהלים ח') תמחלו
 במעשי ידך כל שמה חמת רגליו, צודאי לא ליה רק על תורה שבכתב, ודי צוד
 ללרף את הצרות, וחז"ל בעלמם ברו מלכס ודרשו לנו דרשות תילי תילים של
 הלכות לגדור גדרים, ולקיים כל מה שגדרו לנו הוסיפו לומר כל העובר על דברי
 חכמים חייב מיתה, אשר דבריהם אינם מוציאים צוה שבתורה שבכתב מלינו הרבה
 דברים שאין חייבים עליהם מיתה, וחז"ל החמירו דבריהם יותר משל קורה והוא
 למשא כבוד על איש הישראלי אשר תמיד ילך בשלמות של צדק לחיוב מחשבות פן
 וחז"ל הוא עובר על דברי חז"ל שחייבים מיתה והוא סתירה לחיי העולם הגשמי,
 והנה להחרדים אל דבר ה' אין לריכך להראות להם עשות של כח הכופרים
 הנ"ל; מפני שהם מאמינים ורואים בעלמם בעין יפה שאם לא היו תורה שבכתב לא
 היו יכולים לעשות אפי' מלוא חמת ונתרי"ג מלות כתיקונה, כמו מלות תפילין שלא
 היינו יודעים איך לעשות התפילין ואיך להניח אותם וכן מלות לילית וכן כל המלות
 והאירו חז"ל בדבריהם עיני כל ישראל, ורק אל כח הכופרים אין זה תשובה מפני
 שאין מאמינים בכ"ז שדרשו לנו חז"ל, ולכן להם יל באו חשבון ונחשוב התועלת
 שעשו לנו חז"ל בדבריהם לקיום מין האיש הישראלי, והוא לפ"ד הכת הכופרים
 יקרה כמה פעמים אשר יהיה יגון ואנחה וצער גדול לאיש הישראלי, אם היה נער
 בן יחיד לאביו ולאמו ויהי היום והנער נתלה במחלה ר"ל ציוס השבת וקראו
 להרופאים ולא מלאו מזור למחלתו רק הגידו שתיכף יציאו רופא מעיר גדולה חולי
 הוא ימלא מזור למחלתו, וכאשר שמעו הורי הנער כי יש תקוה להחיות את בנם
 היקר מישרו להביא הרופא יגש הרופא אל הנער ויאמר אל חבי הנער מהר קח
 עלים והנער אש להחם מים, וילך חבי הנער על פני הכית חנה ואנה לחשוב מה
 יעשו עתה הלא כתוב בתורה שבכתב לא תצטרו אש בכל מושבותיכם ציוס השבת,
 וילעק הרופא אל חבי הנער מרוע לא תצטו מה שזויתי לך הלא אין לנו רק רגעים
 אחדים לרפאות את הנער מפני שמחלתו אנושה, ויאמר חבי הנער אל הרופא אין
 חני יכול להחם מים, וילעק הרופא באף מדוע, ויאמר חבי הנער כתוב בתורה
 משה לא הצטרו אש ציוס השבת, וימלא הרופא חמה וילך והנער שבק חיים לכל
 חי, הלא כמה הוא גדול הנער, אבל חז"ל בתורה שבכתב דרשו וחי בהם ולא
 שימות בהם, שפקות נפש דוחה שבת ומותר לבקוע עלים ולהצטיר אש להחם מים
 לרפאות נפש, וכן ציוס הכופרים הסל לריקים ליטב בתענית אפי' לפ"ד הכופרים,
 ולפ"ד יוכל היות אש אים ישב בתענית ציוס"כ עד חלות היום ואח"כ הוא לועק
 אין חני יכול לסבול התענית, לפ"ד תורה שבכתב אין עלה להחיות את האיש הנ"ל
 רק ימות בתענית שאם יחלל חייב כרת, ואח"כ התענית דיוס"כ ילוד כמה בני אדם
 חלושים ברשת המות, אבל חז"ל אמרו וחי בהם ולא שימות בהם, ואח"כ הוא היפך
 עונת הכת הכופרים:

זוהר זיאר מאמר חז"ל שהבאנו בראשית, האומות העולם יאמרו רבש"ע תנה לנו
 מראש וגעסנה, פי' אם אתה נתת לנו תורה שבכתב בלבד היינו מקבליו
 ואח"כ ויאמר הכב"ה חני אראה לכם שאפי' מלוא הלם בתורה שבכתב דלא חולח

כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה
 בתקופת המזון, וכל אחד ואחד מבצע בסוכתו ויולא, אבל ע"י התורה שבע"פ יכולים
 לקיים מצות סוכה בקל מפני שאם יהיה גשמים או חמה קודרת פטור מסוכה,
 במאמרם מלפני פטור מסוכה, הלא ראו שצרכים לתורה שבכתב התורה שבע"פ
 שכלל תורה שבע"פ אין יכולים לקיים התורה שבכתב, ובכה"ג ביאר הגר"א ז"ל מה
 שאמר דהמע"ה (תהלים קי"ט) שרים רדפוני חנם ומדברין פחד לבי, שם חכמי על
 אמרתך כמולא שלל רב, והוא בעת שנתמנה דהמע"ה למלך על ישראל באו דואג
 ואחיתופל להתקנאות בדוד, כמו שכתוב (תהלים ק"ו) ויקראו למשה במחנה וכו' פי'
 מי הם הזקאים לאיש אשר עולה לגדולה רק אנשים אשר אמו במחנה הדומים לו,
 אבל אנשים הפשוטים אשר אין להם דמיון לזה האיש שעולה לגדולה לא נופל קמיה
 בלבם, ולזה כשר נתמנה דהמע"ה למלך באו דואג ואחיתופל אשר היו ג"כ גדולי
 ישראל להתקנאות בדוד ואמרו שאין ראוי להיות מלך על ישראל מפני שכתוב בתורה
 לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד', ודוד בא מרות המואבים וא"כ הוא פסול לבוא
 בקהל ה', אבל חז"ל דרשו לנו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, וא"כ לפ"ד
 טורח שבע"פ מותר לבוא בקהל ד' ולהיות מלך על ישראל, והנה דיבור לא שייך
 רק על סוכה שבכתב מפני שבתורה שבכתב מלינו וידבר וגם ויאמר, אבל אמירה
 לא שייך רק על תורה שבע"פ כמה דאיתא אמר חביי וכהנה, אבל וידבר לא מלינו
 בתורה שבע"פ, וזה שאמר המשורר שרים רדפוני חנם היינו דואג ואחיתופל; ומדברין
 היינו סוכה שבכתב פחד לבי, שם חכמי על אמרתך כמולא שלל רב היינו בתורה
 שבע"פ שהמירה אותי לבוא בקהל ד', [והנה מה שאמר דהמע"ה שם חכמי על אמרתך
 כמולא שלל רב, יש לדקדק דמסתמא היתה במחנה דהמע"ה בתורה יותר משמחתו
 כבמזון, וכן כתיב הנחמדים מזהב ומפז רב, טוב לי תורת פיך מחלפי ז"כ, ומדוע
 אמר כאן דשוים אללו, וייל דלא כתיב כמליאתי ש"ר, רק כמולא, היינו כשמחתו של
 איש אחר כמולא ש"ר אבל אלל דהמע"ה ש"ר לא היה נחשב לגדולה נגד חביבות
 סתוה"ק, ועוד יש לפרש, דהנה הבדל יש בין שמחת יהריוח שמרויחין הרבה במסחר
 והולך וגדול עד כי גדל מאד, בין שמחת מליאת שלל רב בשני דברים, א' דבמסחר
 הגם שהשמחה גדולה, אמנם לעומת זה סבל הרבה לער וגייעה משא"כ המולא מליאת
 בלא יגיעה ולער יש לו רק שמחה וששון לבד, ב' ד"מ קאמרויה בכל שבוע מאה
 דו"כ יש לו תמיד רק שמחה ממאה דו"כ שמרויח אז, כי ממה שהרויח מקודם היו
 משמח עמה דהא כבר נעשה אללו קרן משא"כ כמולא ש"ר ששמח שמחת ש' אלף
 דו"כ בצ"א, והנה בתוה"ק הוא כמו ריוח במסחר, א' לריכין יגיעה גדולה ועלומה
 כעד מאד, כדרז"ל אין התורה מתקיימת רק צמי שממית עלמו עליה ומסים עלמו
 לכמדבר, אין משיג הרבה בצ"א רק קובץ על יד, זעיר שם זעיר שם, ועכ"ל
 החביבות ב'רה גדלה ורבתה אלל דהמע"ה שהיה שם ושמח בהשגתו דבר אחד בתורה
 אילו היה תולא בלתי יגיע שלל רב בצ"א, והגיעה והלער לא היה נחשב אללו
 לכלום לעומת עולם אהבתו אותה, וכעין דמלינו ויהי בעיניו כימים אחדים]:

בן בעירובין (דכ"א ע"ב) בשעה שתיקן שלמה פירובין זכ"י יללה ב"ק ואמר אם
 חכם בן, ישמח לבי גם אני והק' התום"ה הא גם שניות תיקן ע"ש, וכ' בח"
 ז"טב הו' התו"ס' והוא דבמה שהוסיף חומרה לאיסור שניות אע"ג שהוא מורה לבג.

אבל כשעשה סיג לשמירת שבת וגם עשה תיקון שלא יקלקלו בו היינו שיערבו
 פירוזין או ישמח לבי גם אני, וגם כשהוסיף סיג לקודש לגזור בומחה על הידים
 לא שמח לבו אלא יען לנוד תיקון לעומחה בנט"י או ישמח לבי גם אני ע"ש, וא"כ
 מכ"ז הוא היפך טענת הכופרים: ומה ששאלים מדוע חזקו דבריהם יותר משל
 תורה שכל העושר על דבריהם חייב מיתה. ע"י זיערות דבש ד"ב וז"ל וכבר שאלני
 בויגה מושל ה' ע"ז, ותשובתי אחת אדוני תכריע, כי הגה אחת מושל גדול קרוב
 למלכות אם תגזור עלי כעת לא מעל פני ואני לא אשמע בקולך אף כי רשות בידך
 להכני מכות גדולות או לאסרני במאסר, מ"מ אם תקח חנית ותדקור אותי, גם
 עליך יעבור כעס המלך בעונש גדול כי לא ניתן ארד זה שההרגני, אבל אם חלך
 בתוך ואיש מלחמה העומד בשמירת ביתך שקורין (שילדוואך) ילעק אלי הסר מעלי
 דרכך ואני לא אשמע בקולו ויורה עלי בכלי משמיתו לא יקרה לו עון ואדרבה יהולל
 בשערים לאיש חיל שומר משמרתו כראוי. וכעת הדבר הוא לרצ שפלתו איפתו
 ועניו ואם לא יהיה לו רשות לעשות משפט חרוץ, לשוא שקד שומר, כי יתעללו
 בו הפוחזים כרלוגס, מה שאין קן אחת אשר עולם מעלתך היא לך לשמירה טבעית
 ופאר וכבוד, וכן הדבר בדברי חז"ל שהם עשו משמרת לד"ת והם בגדר שומר
 (שילדוואך) וביותר לריק שמירה בהם לכל ילחקו עליהם לעירים ולכך עוגש חמור
 מד"ת שלמעלה הנותן תורה בשמרת בלי יראת עוגש חמור ע"ש [כ' הרז"ה בפ' במה
 טומנין ונהגו רבותינו לענג את השבת באכילת חמים וכל מי שאין אוכל חמים בשבת
 לריך בדיקה אחריו שמא מין הוא, והובא ברמ"א באו"ח סי' רנ"ז ע"ש וטעם דבר
 זה, כי בשבת ד"א תקב"א ענין רבם של קראים היה מתנגד להתלמוד וביום השבת
 אמר טאסור לאכול מאכלים חמים ביום השבת, ומפני זה נתפשט המנהג שאכילת
 חמים בשבת נחשבת למזוה, וכל זה להוליא מלבס של קראים]. ואכיים בזה המאמר
 מה שראיתי כתוב (בתענית ד"ה ע"ב) רב נחמן ור' ילחק הוי יתבי בסעודתא,
 אמר ליה רב נחמן לר' ילחק לימא מר מילתא, א"ל הכי אמר ר' יוחנן אין מסיחין
 בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה, בחר דסעיד א"ל הכי אמר ר'
 יוחנן, יעקב אבינו לא חס, א"ל וכי בכדי ספדי ספדיניא וחנטו חנטיא, וקברו
 קבריא, א"ל מקרא אפי' דורש שנאמר (ירמיה ל') ועתה אל תירא עבדי יעקב גאס
 ה' ואל תחת ישראל כי הגני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא
 לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, עכ"ל הגמ'. וי"ל הבאור הנכון בזה המאמר
 שר' יוחנן בא להשמיטנו דבר חדש, שיעקב אבינו נכבד בלד מה יותר מאברהם
 וילחק, עם שהם כמוהו אבות האומה, בכל זאת נכבדות מדובר בו יותר מבהם,
 בענין זה שהוא אל מות (אונשטערבליך) באומה יותר מהם, לפי שלאת קרא האומה
 הזאת, בשם עלם פרטי הצרהם או ילחק, רק זרע הצרהם, זרע ילחק, בית ילחק,
 זרק על שם יעקב או ישראל תקרא האומה הזאת בשם פרטי, או יסיר
 ישראל, ויטכון ישראל בטח, מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, חדל גא מי
 יקום יעקב, אל תירא עבדי יעקב, ישראל אשר בך התפאר, ועוד במקומות רבים
 כידוע, ובגלל זה הוא אל מות בנ"ו (אונשטערבליך) כי שמו נקרא בנו תמיד.
 והמדבר אודותנו או קורא אותנו יתראנו בשם עלם פרטי "יעקב" או "ישראל" כאשר

אם ישאר שם האב בשמו הפרטי, בכל תולדותיו לדורות עולם, זאת הייתה כל כוונת
 ר' יוחנן, לעורר על דבר מדש הזה, שיעקב הוא הנכבד באבות להיותו באומה
 אל מות, ושמו קים יותר מהם, רק שבחר לשון ערומים. כי מת ישמש, פעל עבר
 וביטוי שהוא כחאר, ור' יוחנן ור' ילחק באמרו "לא מת" אין רלוונס לשלול הפעל
 והביטוי כי אם לשלילה התאר, ויהיה "לא מת" שם תאר מרכזי קוללי אל מות
 (אונשטערצליך) ורב נחמן שהבין לא מת על שלילה העבר (ער איזט ניכט געשטארבען)
 שאל וכי בכדי עשו לו כל הדברים הנעשים למת, חניטה הספד וקבורה, אז השיבו
 ר' ילחק והודיעו, שיבין כוונתו, ואמר לו "מקרא אני דורש אל תירא עבדי יעקב
 ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים" שהמקרה מיחס
 התשועה לו ולזרעו, וכי מה תשועה לו הכי הגהו בשבי "אלא מקים הוא לזרעו מה
 זרעו בחיים אף הוא בחיים", כלומר אחרי שכל זרעו נקרא על שמו הפרטי, וכמו
 שיחכן לאמר בני יעקב הם בשבי, כן יחכן לומר יעקב הוא בשבי, ואש כן כשיושע
 זרעו יושע גם הוא כלומר שמו הפרטי הנקרא בהם, וכוונתי באמרי לא מת איננו
 מתאר מת, אם שכבר מה נחנט נספד ונקבר, בכל זאת לא נאמר עליו מת בתאר,
 יען הוא תמיד אל מות בנו (אונשטערצליך) כל זמן שזרעו בחיים ונקראים בשמו
 הפרטי, הגה המאמר מבואר מבלי השחיר אחריו כל הימה ושאלה:

